

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 29 januari 1942 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Genom en den 3 januari 1942 dagtecknad proposition, nr 11, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Härigenom förordnas, att §§ 2 och 3, § 4 mom. 1 samt § 8¹⁾ lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

§ 2.

Tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs meddelas av Konungen.

Ansökan om sådant tillstånd göres i samband med inskrivningen. När synnerliga skäl därtill föreligga, må för särskilt fall tillstånd som i första stycket sägs meddelas, oaktat ansökan därom gjorts först efter inskrivningen.

§ 3.

1. Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete, är skyldig att under fredstid tjänst-

¹⁾ Senaste lydelse av §§ 2 och 3, § 4 mom. 1 samt § 8 se 1940: 244.

göra ett antal dagar, som i förra fallet med nittio och i senare fallet med etthundratjugo dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt 27 § 1 mom. värnpliktslagen skolat åligga honom. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

2. Med stöd av bestämmelserna i 28 § 1 mom. värnpliktslagen äger Konungen till tjänstgöring inkalla värnpliktig, som i mom. 1 här ovan avses.

§ 4.

1. Befinnes tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 omförmäles hava grundats på uppenbart vilseledande uppgifter eller gör den värnpliktige under tjänstgöringen sig skyldig till upprepade allvarigare förseelser i tjänsten, må tillståndet av Konungen återkallas.

§ 8.

Har värnpliktig under i § 3 mom. 1 föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för olovlig bortovaro av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete, omedelbart ådömt fängelsestraff, ungdomsfängelse, tvångsuppfostran, tvångsarbete, förvaring eller internering, skall den tid, under vilken han olovligen varit frånvarande eller hans tjänstgöring sålunda varit avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. I vad mån den värnpliktige må tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen samt i vilken ordning han skall fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet bestämmer Konungen.

Värnpliktig jämlikt — — — för böter.

Denna lag träder i kraft omedelbart och skall äga tillämpning jämväl å ansökan om tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs, som i samband med inskrivning under år 1942 gjorts före lagens ikraftträdande.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det framlagda förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Enligt lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, må värnpliktiga, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i föreskriven ordning — s. k. samvetsömna — under vissa förutsättningar antingen fullgöra sin tjänst-

göring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, eller ock i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning (§ 1).

Ansökan om tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på nyss angivet sätt skall göras i samband med inskrivningen. Tillstånd meddelas av vederbörande inskrivningsrevision. Oaktat ansökan om tillstånd att i särskild ordning fullgöra värnpliktstjänstgöring ingives efter inskrivningen, må för särskilt fall och då synnerliga skäl föreligga sådant tillstånd meddelas. Prövningen ankommer emellertid därvid icke på inskrivningsrevisionen utan på Kungl. Maj:t (§ 2).

Värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på angivet sätt, är (§ 3 mom. 1) skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som med 90, i vissa fall 120 dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 eller 2 i 1936 års värnpliktslag skolat åligga honom. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

I fråga om krigstjänstgöring gäller, att Kungl. Maj:t med stöd av bestämmelserna i § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 i 1936 års värnpliktslag äger inkalla de samvetsömma till tjänstgöring.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 30 augusti 1941 givna bemyndigande tillkallades den 6 september 1941 sex sakkunniga att inom försvarsdepartementet biträda med utredning rörande lagstiftningen om samvetsömma värnpliktiga. De sakkunniga torde komma att slutföra sitt uppdrag under första halvåret 1942.

De myndigheter — inskrivningsrevisionerna — som enligt vad förut anförts hava att pröva i samband med inskrivningarna ingivna ansökningar från samvetsömma, hade enligt 1936 års värnpliktslag även ett flertal uppgifter med avseende å de värnpliktigas inskrivning, såsom viss kontrollerande verksamhet, uttagning och tilldelning av värnpliktiga samt handläggning av besvärsmål.

Enligt värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), vilken trätt i kraft den 1 januari 1942, skola emellertid alla inskrivnings- och därmed sammanhängande ärenden slutbehandlas i inskrivningsnämnden såsom första instans. Såsom högre instans för handläggning av inskrivningsärenden har — i stället för inskrivningsrevisionerna, vilka i samband därmed avskaffats — inrättats en för hela riket gemensam myndighet, inskrivningsrådet.

Enligt den nya lagen skall inskrivningsnämnden bestå av inskrivningschefen — en regementsofficer — såsom ordförande samt av landsting eller stad, som icke deltagar i landsting, utsedda icke militära ledamöter till det antal Konungen bestämmer, dock minst två. Enligt samma lag består inskrivningsrådet av ordförande och två andra ledamöter, vilka samtliga förordnas av Konungen för viss tid. Av ledamöterna skall en vara militär.

Frågan, till vilken myndighet handläggningen av ärenden enligt lagen om samvetsömna bör överlämnas, sedan inskrivningsrevisionerna upphört att fungera, har upptagits till behandling av *försvarsväsendets rullföringsnämnd*, som i skrivelse den 7 oktober 1941 framlagt förslag om ändring av lagen om samvetsömna i syfte att såsom regel till inskrivningsnämnd förlägga den prövning av de samvetsömmas ansökningar, som enligt vad här anförts förut ankommit på inskrivningsrevisionen.

I en med skrivelse den 19 juni 1941 framlagd promemoria angående de grunder, efter vilka inskrivningsväsendet och värnpliktsredovisningen enligt rullföringsnämndens mening lämpligen borde ordnas, har nämnden anfört följande rörande den ifrågasatta överflyttningen till inskrivningsnämnderna av inskrivningsrevisionens åligganden beträffande de samvetsömna:

Mot en sådan anordning synes endast kunna erinras, att den nuvarande revisionen äger en lämpligare sammansättning än nämnden för bedömande av hithörande ganska ömtåliga ärenden. Om man emellertid anser, att inskrivningsrevisionen, såsom den för närvarande är anordnad, med ett reformerat inskrivningsväsende ej kommer att fylla något ändamål ur förut berörda synpunkter, synes hänsynen till den relativt lilla grupp, de samvetsömna utgöra, ej kunna motivera ett bibehållande av den nuvarande organisationen. Därest inskrivningsrevisionen göres central för hela landet, skulle behandlingen av de samvetsömna kunna helt anförtros åt denna centrala instans. En sådan anordning kan dock icke förordas, emedan den skulle komma att fördröja inskrivningens slutförande. Det torde kunna antagas, att rättssäkerheten icke skulle bliva lidande, därest prövningen av de samvetsömna upptoges av inskrivningsnämnden såsom första instans och de värnpliktiga ägde anföra besvär över nämndens beslut. Rullföringsnämnden föreslår därför sistnämnda anordning.

I utlåtande den 26 november 1941 har *1941 års utredning angående samvetsömna värnpliktiga* i anledning av rullföringsnämndens ifrågavarande förslag anfört, bland annat, följande:

Enligt rullföringsnämndens förslag skulle inskrivningsrevisionernas befattning med ifrågavarande ärenden övertagas av de föreslagna inskrivningsnämnderna. Rullföringsnämnden finner mot ett dylikt förslag endast kunna riktas den invändningen, att de nuvarande revisionerna hava en för bedömande av hithörande, ganska ömtåliga ärenden lämpligare sammansättning än de föreslagna nämnderna. De sakkunniga finna denna invändning synnerligen vägande. Redan inskrivningsrevisionernas sammansättning är icke i allo lämpad för ändamålet. På grund härav hava flera revisioner funnit sig nödsakade att anmoda prästman att biträda revisionerna vid förhör med samvetsömna. Reglerna för utseendet av ledamöter i de föreslagna nämnderna — en regementsofficer såsom ordförande samt två eller flera valda civila ledamöter — torde icke innebära tillräcklig garanti för att ärendena om de samvetsömna komma att handläggas på ett med kravet på jämnhet och rättvisa överensstämmande sätt. Det ligger i sakens natur att nämnderna, som komme att handlägga endast ett relativt fåtal ärenden av detta slag, icke kunna förvärva den mångsidiga erfarenhet på ifrågavarande område, som måste anses eftersträvansvärd.

Rullföringsnämnden har som skäl mot att handläggningen av ärenden

angående samvetsömma skulle ske centralt anfört, att detta skulle komma att fördröja inskrivningens slutförande. Då flertalet av de värnpliktiga, som av inskrivningsnämnd erhållit avslag på ansökan om tillstånd till vapenfri tjänst eller civilt arbete, sannolikt skulle anföra besvär, torde man emellertid kunna antaga, att antalet samvetsömhetsärenden, som i allt fall skulle prövas av central instans och sålunda medföra befarad tidsförlust, icke skulle bli obetydligt.

Enligt de sakkunnigas mening tala starka skäl för att inskrivningsrevisionernas uppgifter med avseende å de samvetsömma överflyttas på en central myndighet eller att de övertagas av Kungl. Maj:t. Den centrala myndighet, som närmast skulle ifrågakomma, vore givetvis det föreslagna inskrivningsrådet. Beträffande rådets sammansättning innehåller förslaget till ny värnpliktslag endast att det skall bestå av tre av Kungl. Maj:t utsedda personer, varav en militär. Det torde icke kunna förutsättas, att rådet kommer att erhålla någon ledamot, som utsetts med hänsyn till särskilda kvalifikationer för bedömande av till den andliga vården hörande frågor. Att sådan sakkunskap står till buds vid avgörandet av ärenden angående samvetsömma synes de sakkunniga angeläget.

Vid övervägande av de olika synpunkter, som enligt de sakkunnigas mening borde anläggas på ifrågavarande spørsmål, hade det synts dem lämpligast om detsamma, åtminstone provisoriskt, löstes genom att samtliga ansökningar om befrielse från värnpliktstjänstgöring på grund av samvetsömhets avgjordes av Kungl. Maj:t. Uppenbart vore visserligen att härvid erfordrades biträde i fråga om undersökningar av vederbörandes personliga förhållanden m. m., men sådant biträde lämnades för närvarande av särskilt förordnade prästmän (jfr kungörelsen den 24 januari 1941, nr 37). Det syntes visserligen de sakkunniga önskvärt, att ifrågavarande förfarande komme att kompletteras, eventuellt ersättas, genom inrättandet av ett särskilt centralt organ, som skulle hava till uppgift att ombesörja utredningar och avgiva yttranden i samtliga hithörande ärenden. Till en sådan organisation torde de sakkunniga få anledning återkomma i sitt slutliga utlåtande.

Föredragande departementschefen, statsrådet Sköld, har i propositionen anfört följande:

»Enligt 1941 års värnpliktslag, vilken som nämnts trätt i kraft den 1 januari 1942, hava de uppgifter, som jämlikt 1936 års värnpliktslag till kommo inskrivningsrevisionerna, övertagits av inskrivningsnämnderna och inskrivningsrådet. Vid anmälan av förslaget till ny värnpliktslag togs icke ståndpunkt till frågan om behandlingen av ärenden angående samvetsömma (jfr propositionen 1941: 318, sid. 96). Rullföringsnämnden har föreslagit, att den prövning av nämnda ärenden, som enligt nu gällande bestämmelser tillkommer inskrivningsrevisionerna, skall överlämnas till inskrivningsnämnderna. Emellertid torde, såsom 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga framhållit, inskrivningsnämnderna icke erhålla en för bedömande av ifrågavarande ganska ömtåliga ärenden lämplig sammansättning. Därtill kommer, att behovet av likformighet vid ärendenas behandling bäst till-

godoses, om ärendena prövas av en för hela riket gemensam myndighet. Då det här är fråga om allenast en provisorisk lösning av frågan — med en mera bestående reglering av hithörande spörsmål torde böra anstå i avbidan på de sakkunnigas definitiva förslag i ämnet — synes en särskild myndighet icke böra tillskapas för ändamålet. Någon erfarenhet föreligger ännu icke rörande omfattningen av inskrivningsrådets arbetsuppgifter. Av denna anledning anser jag mig icke heller böra för närvarande förorda, att ifrågavarande ärenden överlämnas till handläggning av denna myndighet. Däremot finner jag mig kunna godtaga de sakkunnigas förslag, att samtliga ansökningar från samvetsömma om tillstånd att i särskild ordning fullgöra värnplikstjänstgöring skola avgöras av Kungl. Maj:t. I detta sammanhang må nämnas, att under nu rådande förhållanden de i samband med inskrivning ingivna ansökningarna från samvetsömma äro relativt fåtaliga i jämförelse med antalet ansökningar, som ingivas först efter inskrivningen och sålunda redan enligt gällande bestämmelser skola prövas av Kungl. Maj:t. Ärendenas handläggning hos Kungl. Maj:t lär kunna ske med sådan snabbhet, att någon nämnvärd försening av inskrivningsarbetet icke, såsom rullföringsnämnden befarat, behöver förekomma.

I samband med den ändring av 2 § lagen om samvetsömma, som med anledning av det nu sagda erfordras, torde böra upptagas till behandling frågan om vissa andra av den nya värnpliktslagen betingade ändringar i lagen om samvetsömma.

Såsom av den lämnade redogörelsen för gällande bestämmelser framgår, utgör de samvetsömmas tjänstgöringstid under fredsförhållanden den för värnpliktiga i allmänhet jämlikt § 27 mom. 1 eller 2 i 1936 års värnpliktslag föreskrivna tjänstgöringstiden, ökad med 90, i vissa fall 120 dagar. Den i § 27 mom. 2 a i samma lag omnämnda beredskapsövningen skall icke medräknas vid bestämmandet av underlaget för de samvetsömmas tjänstgöringstid. Med hänsyn till att mom. 1 och 2 i 1936 års värnpliktslags 27 § ersatts av allenast 1 mom. i motsvarande paragraf i den nya värnpliktslagen, kräves en härav betingad ändring i § 3 mom. 1 lagen om samvetsömma. Med en prövning av frågan, huruvida efter den nu genomförda förlängningen av tjänstgöringstiden för värnpliktiga i allmänhet de i lagen om samvetsömma bestämda tilläggstiderna kunna anses lämpligt avvägda, synes böra anstå i avbidan på den förestående allmänna revisionen av nämnda lag.

Bestämmelserna i 1936 års värnpliktslags § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 hava i den nya värnpliktslagen sammanförts i 28 § 1 mom. På grund härav erfordras jämväl en mindre ändring i § 3 mom. 2 lagen om samvetsömma.

I anledning av den föreslagna ändringen i § 2 kräves jämväl en formell ändring i § 4 mom. 1.

För vinnande av överensstämmelse med motsvarande stadgande i den nya värnpliktslagen torde slutligen med de i § 8 lagen om samvetsömma angivna avbrotten i tjänstgöring böra jämsättas vissa ytterligare därmed jämförliga fall av avbrott.»

Vid granskning av det genom propositionen framlagda lagförslaget har utskottet icke funnit anledning till erinran mot detsamma. Utskottet får därför hemställa, *Utskottet.*

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 29 januari 1942.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Tamm, Löfvander, Wistrand, Roos, Olof Carlsson* och *Nils Elowsson*;

från andra kammaren: fröken *Andersson*, herrar *Olovson* i Västerås, *Hallagård, Pettersson* i Hällbacken, *Hermansson, Holm, Barnekow* och *Lundgren*.
